

Pôvodná literárna tvorba pre deti a mládež roku 2002

Knižky aj do školy

Tohtoročný seminár Literárna a ilustračná tvorba pre deti a mládež 2002, ktorý tradične pripravuje Slovenská sekcia IBBY a Bibiana, sa konal na pôde Pedagogickej fakulty UK v Bratislave. Referáty pozorne počúvali aj študenti, budúci pedagógovia. V skratenej podobe prinášame hodnotenie pôvodnej prózy a poézie, ktoré prof. Zuzana Stanislavová, CSc., z Prešovskej univerzity formuluje ako odporúčania učiteľom.

Na pozadí literárnej produkcie pre deti a mládež v roku 2001 sa rok 2002 ukazuje chudobnejší. Stabilným trendom zostala dominantnosť fantastického tvorivého princípu, a teda aj žánru rozprávky. V tomto žánri vyšla väčšina pozoruhodnejších titulov, ale zároveň sa objavilo veľa parazitovania na jeho prirodzenej čitateľskej príťažlivosti.

Medzi najlepšie novinky z rozprávkovej produkcie minulého roka patria knihy **Jána Uličianskeho** *Pán Prváčik* (Buvik, il. P. Čisárik, ed. Lohké čítanie) a **Jána Navrátila** *Prvák z najmenšej lavice* (Mladé letá, il. Viera Kardelisová, ed. Prvá kniha). Obe sú určené pre prvočitateľov. J. Uličiansky sa opäť prezentoval ako rozprávkar, ktorý „nažitú“ skúsenosť a pocitovosť filtruje cez bohatú predstavivosť a nevtieravý nonsensový humor. V štyroch rozprávkach sa detský čitateľ postupne stretne s postavami pána Prváčika, pána Chrobáčika, pána Babráčika a pána Hráčika. Každý z nich sa v ťažkej situácii ukáže ako vnútorne silný a vyrovnaný, pripravený pomôcť iným v ich ťažkostiach alebo naplniť sen o slobode a autenticknej sebarealizácii. Typ písma aj typ príbehu s jednoduchou lineárnou stavbou a s prehľadne vystavaným сюжетom umožnia využiť túto knihu pri všetkých deťoch, ktorých percepčná schopnosť je limitovaná.

Kniha Jána Navrátila *Prvák z najmenšej lavice* je vlastne reedíciou autorovej staršej knižky *Belasý maják*. Príbeh predškolača Miška Hraška, ktorý je primárny na to, aby ho zobrali za prváka, pôsobí komicky i láskyplne: rodina, teda mama s otcom a dedko s babkou, mu kompenzujú sklamanie tak, že vytvorí preňho školu doma. Navyše, aby vždy domov potrafil, vymyslia preňho svojrázny maják – modrú nafukovaciu žirafu, čo nadobúda čitateľný znakový význam (domov ako prístav bezpečia). Humorná nadsádzka a dôvtipné využitie detskej naivity umocňuje teplú atmosféru príbehu.

Začínajúcim čitateľom je adresovaná aj nová knižka **Marianny Grznárovej** *Dvaja na ceste* (Mladé letá, il. Zuzana Nemčíková, Prvé čítanie). Voľnosť, družnosť, tvorivá sloboda a krása sveta sa konkretizujú prostredníctvom putovania dvoch klaunov, maliara a muzikanta, s jazvečikom Činčilom cestami-necestami. Ich konanie a komunikácia vyjadrujú šťastie, aké sa spája so schopnosťou vnímať svet ako zárazk, s možnosťou slobodne si užívať jeho krásu a štedro ju rozdávať aj iným.

Peknou a užitočnou knižkou pre čitateľov mladšieho školského veku je antológia autorských rozprávok *Usmej sa, srdiečko*, s podtitulom *Humorné rozprávky z mladých liet*. Editorka Alena Hošková nadviazala na dlhoročnú dobrú tradíciu vydavateľstva a detskému čitateľovi ponúkla autorskú rozprávku vo výbere zameranom najmä na jej moderné podoby. Nájdeme tu zastúpených slovenských rozprávkarov 20. storočia zo všetkých generáčnych vrstiev, počnúc klasikom J. C. Hronským až po debutanta P. Karpinského.

Pre vyššie ročníky I. stupňa ZŠ môže byť zaujímavý dobrodružne ladený rozprávkový príbeh **Petra Glocka** *Šťastenko a Čierny pán alebo Desiat hradov, sto pokladov* (Vydavateľstvo Adrián Štefanko CORNEA, il. M. Kellenberger, vročenie ešte 2001). Je koncipovaný do piatich častí predeľených hádankovými „intermezzami“ a rámcujú ho komiksovo stvárnené pasáže. Základ tvorí krátká povest' o Šťastenkovi a o jeho putovaní po svete. Typ rozprávkového konfliktu vyjadruje podtitul: *Napínavý príbeh o zázračnom hľadačovi pokladov a jeho večnom prenasledovateľovi, ale najmä o tom, že čisté srdce vždy zvíťazí nad čiernou zlobou*. V sujete sú využité ľudové frazeologizmy, čo ponúka zaujímavé možnosti práce s textom na vyučovaní. Podobne využíva ľudovú frazeológiu aj **Katarína Habovštiaková** vo svojej novej knihe *Ako sa chceš kráľ naučiť múdro kraľovať a iné rozprávky* (Bratislava, Regent, il. M. Kellenberger). Jej príbehy sú tematicky zamerané na remeselníkov a je v nich cítiť moralizovanie v duchu kresťanskej etiky.

Tematicky originálne príbehy nájdu mladší čitateľa v knihe **Romana Brata** *Pochabý škriatok. Rozprávky z večerníčkového seriálu Čo videli stromy* (Perfekt, il. Miroslav Regitko). Osem príbehov sa podobne ako v jeho prvej knihe (Tvrdohlavý baran) odvíja v dialógu dievčatka Katarínky so stromami, ktoré sú rozprávačmi rozprávkových subjektov. Rámec príbehov vytvára otec-rozprávač, jeho komunikácia s dcérou i starosť o ňu. V porovnaní s prvou knihou sa autor zbavil prázdneho verbalizmu a sentimentalizujúcich sklonov a celý príbeh sa tak aj zdynamicizoval.

Knihu nenáročných zábavných rozprávok *S duchmi je vždy veselo*, vhodnú pre čitateľov prvých ročníkov ZŠ, vydal **Václav Šuplata** (Junior, il. Jano Valter). Šesť príbehov o strašidielkach, ktoré sa samy v troskách starého hradu boja, a preto jedného večera zaklopú na dvere spisovateľa a jeho dcéry Niky, je vyrozprávaných vtipne a svižne. Paranormálny prvok je vďačným zdrojom komiky a veselej absurdity, ktorá vyplýva jednak z neustálej konfrontácie presvedčenia dospelých o neexistencii duchov s ich faktickou prítomnosťou, ale aj z charakterov jednotlivých postavičiek duchov, ktoré majú veľa spoločného s detským svetom.

POKR.

Zábavný a úsmevný charakter má aj rozprávková prvotina dvojice autoriek **Míše Štefankovičovej** a **Zuzany Predmerskej** *Ema a Barón v meste* (Bratislava, IKAR, il. Ľuboslav Paľo). Rozprávaniu o dievčatku Eme a jej mopslíkovi Barónovi, o tom, ako si ho Ema nadobudla, ako v rodine spolu nažívali, až po mopslíkove absurdné zaľúbenecké avantúry, nechýba zmysel pre jazykovú či situačnú komiku. Sympatický zmysel pre recesiú potvrdzuje i pripojený „slovník cudzích slov“, v ktorom sa vysvetľujú pojmy vytlačené v texte kurzívou. V každom prípade možno tento debut ako jeden z mála v rámci roka 2002 považovať za vcelku vďarený príspevok do kontextu modernej rozprávkovej tvorby.

Typ tradicionalistických rozprávok-rozprávání spomienkového charakteru nájde mladší čitateľ v publikácii **Jána Turana** *Kocúrik na čerešni* (Mladé letá, il. Drahomír Trstán, edícia Prvé čítanie). Príhody z autorovho detstva, dospelosti a starootcovské zážitky sú sympatické vnímavým, neštylizovaným vzťahom k prírode i taktosťou, s akou upozorňujú na krehkosť a zraniteľnosť sveta živých bytostí. Pravidelne sa striedajú s rozsiahlejšími veršovanými textmi, ktoré sú založené na personifikácii a funkčnej jazykovej hre. Viaceré z nich sa dajú dobre využiť na detský prednes.

Osobitnú kategóriu rozprávkových textov tvoria didaktické rozprávky. Spomedzi viacerých minulo-ročných titulov takéhoto typu k umelecko-náučnej rozprávke, využiteľnej na I. stupni ZŠ, asi najúspešnejšie inklinuje debut **Táne Luckej Bonifác** (BELTS Bratislava, 2001, il. Igor Hrnko, foto autorka). Je to živé rozprávanie, pripomínajúce Dášenku K. Čapka, ibaže hovorí o mačkách, o ich zvykoch a natureli. Bezpochyby vzniklo na základe vnímavého pozorovania mačacieho sveta a dobrých rozprávačských dispozícií autorky. Zvolený animálny rozprávač vtípne ozvlášťňuje uhol pohľadu a vyvoláva dojem zážitkovej autenticity. Invenčnú úžitkovú literatúru pre deti (i učiteľov) na II. stupni ZŠ predstavuje cyklus pravopisných cvičení **Daniela Heviera** *Diktátor* (HEVI), ktorému nemožno uprieť istú mieru estetickéj hodnoty (rovnako sa nedá odškriepiť, že diktáty sú niekedy presýtené pravopisným javom), alebo tretia knižka hádaniek, rébusov, hlavolamov **Jozefa Pavloviča** *Zábavné oriešky pre bystré hlavičky* (Mladé letá 2002. II.

Miloš Kopták), ktorá uzatvára autorovu sériu takýchto publikácií zameraných na rozvinutie divergentného myslenia, na pohotovosť úsudku i bystrosť postrehu.

Povešťovú ponuku intencne smerujúcu k mladšiemu čitateľovi predstavuje nový výber z tvorby **Jozefa Horáka** *Slovenské povesti* (Mladé letá, il. Jozef Cesnak). Tematicky presahujú úzky región podsitnianskeho kraja a znamenajú obohatenie súčasnej ponuky v tomto žánri o jeho už klasickú literárnu hodnotu. Ako príspevky do povestovej mapy Slovenska vyšli minulý rok v Matici slovenskej tri knihy povestí. **Anton Marec** v knihe *Tatranské povesti* sleduje bájoslovný pôvod a vybrané motívy tatranskej reality (poklady, doliny, plesá, faunu, človeka a jeho život, zbojnícke tradície, osídlenie). **Ján Podmanický** vo fabulačne košatých *Kysuckých povestiach* rekonštruuje historický priezraz dejinami tohto regiónu od pohanských čias a počiatkov kresťanstva až po 19. storočie, ako to zachytáva ľudová i literárna tradícia. Jednoduchší a literárne strohejší, ale aj žánrovo autentickejší charakter majú záznamy ústnej povestovej tradície **Štefana Meliša** *Kráľ Matej pod Manínom*. Z Marecových a Melišových povestí možno vybrať niekoľko vhodných textov na detský prednes.

Na vydávanie publikácií, ktoré príťažlivým spôsobom sprostredkujú faktické poznanie, sa systematicky orientuje vydavateľstvo Perfekt a vydavateľstvo Q 111. V základnej škole (možno už od 4. ročníka vyššie) by z vydavateľstva Perfekt našla uplatnenie séria nových faktografických kníh o významných Slovákoch v našich dejinách: **Dušan Mikolaj** zostavil reprezentatívnu publikáciu o osobnostiach slovenského maliarstva *Majstri štetca*, **Drahoslav Machala** o slovenských spisovateľoch publikáciu *Majstri slova* a tandem **Ladislav Švihran** a **Ondrej Pöss** o osobnostiach slovenskej vedy *Majstri ducha*. Každý postave je v týchto publikáciách venovaná dvojstrana s bohatou fotodokumentáciou a mozaikovo usporiadanými informáciami. V tom rámci sa vecné, encyklopedicky koncipované texty konfrontujú so zaujímavými

epizódami zo života osobnosti a s autentickými dokumentmi. Mladý čitateľ tak príjemne vstrebáva informácie a zároveň sa nenápadne a nevtieravo formuje jeho národné povedomie. V tom istom vydavateľstve vyšla aj ďalšia publikácia literatúry faktu, kniha **Matúša Kučeru** *Cesta dejinami/Stredoveké Slovensko*. Je vlastne reedíciou staršej autorovej knihy Slovensko v dobách stredovekých a, súdiac podľa predslavu, mal by v takomto novom habite vyjsť aj autorov pohľad na novovek našej krajiny. Kniha je vybavená výpravnou fotodokumentáciou a informácie z histórie nášho národa od príchodu na dnešné územie až po bitku pri Moháči podáva ako živú ľudskú drámu jednotlivcov i doby. Vydavateľská dielňa Q 111 zasa ponúkla *Slová z dovozu* **Kvety Daškovej**, aktualizované vydanie svojrázneho a zaujímavého slovníka cudzích slov pre deti, ktorý by študijne orientovanú prácu na vyučovačích hodinách nepochybne oživil.

Úsmevné poznávanie ponúka starším čitateľom kniha **Ivana Popoviča** *Mať tak o koliesko viac!* (MY STUDIO 2001). Jej tematické i dizajnové zameranie deklaruje podtitul: *Veselé obrázky o vážnych vynálezoch. 52 naozajstných príbehov, ktoré vymyslelo 20. storočie. Karikatúrne kresby I. Popoviča* sprevádzajú autorovo vtipné rozprávanie o tom, ako vznikli veci, ktoré sú dnes už bežnou samozrejmosťou nášho života. Popovič dôvtipne a originálne odkrýva fakty z prekvapujúceho uhla pohľadu a mnohokrát v paradoxných súvislostiach. Napokon je tu ešte celkom špecifická náučná knižka pre malé deti, *Bublíny* **Jany Juráňovej** (Aspekt). Ide o interaktívnu publikáciu v podobe pracovného zošita, v ktorom deti podľa inštrukcií sformulovaných v závere krátkych výkladových pasáží môžu kresbou vyjadriť svoje predstavy. Názorne, pomocou konkrétnych detailov je tu vysvetlená podstata problému osobného priestoru, slobody rozhodovania, asertivity a tolerancie.

Spomedzi nových veršovaných kníh sú zaujímavejšie básnické zbierky **Jozefa Pavloviča** *Dom píše verše komínom* (SAUL, il. Vladimíra Lajčiaková) a **Borisa Droppu** *Rak ohnivák a straka bez zobáka* (Perfekt, il. Petra Štelingerová), ktoré ponúkajú menším deťom riekankovo ladené verše, postavené na jazykovej hre. Užitočnou reedíciou je kniha *Boľa raz jedna trieda (a iné triedy)*, v ktorej vydavateľstvo Buvik (zostavovateľka Ľuba Kepštová, s ilustráciami S. Mydla) ponúklo komponovaný výber z rovnomennej zbierky **Kristy Bendovej** a zo zbierky **Tomáša Janovica** *Kto sa nehrá, z kola von*. Do výberu sa dostali tie satirické básne K. Bendovej, ktoré dodnes nestratili obsahovú aktuálnosť. Janovicove básne zasa pomáhajú v kompozícii knihy simulovať koncepciu jedného školského dňa, doplnenú satirickým obrazom žiackych charakterov a veselo parodickým záverečným „ponaučením“ (Dobré rady nad zlato).

Poéziu pre dospelých supluje v roku 2002 výber z modernej slovenskej ľúbostnej lyriky *Verše po objatí. Básne nie(len) pre zamilovaných* (IKAR), ktorý pripravila Nataša Ďurinová. V abecednom poradí defiluje päť desiatok slovenských básnikov od J. Smreka a J. Kostru až po I. Kolieniča a A. Turana. Tento výber básní o láske sa pre dospelých čitateľov môže stať chodníčkom k modernej slovenskej poézii.

Ukazuje sa teda, že trendy, ktoré sa v slovenskej detskej literatúre črtajú od 90. rokov, poznamenali aj rok 2002. Kníh síce vyšlo dosť (objavilo sa okolo 80 titulov novej pôvodnej tvorby), ale iba malá časť z nich má aj skutočné umelecké kvality. Nová tvorba saturuje čitateľské potreby detí, ale na potreby dospelých akoby celkom rezignovala (s výnimkou literatúry faktu). Aj nedostatok zaujímavých kníh, nielen elektronické médiá, môže byť jedným z dôvodov laxného vzťahu ku knihe v tejto vekovej kategórii čitateľov.

ZUZANA STANISLAVOVÁ